

Temeljni pojmovi Skalićeve rasprave *Revolutio alphabetaria*

Girardi-Karšulin, Mihaela

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1996, 22, 195 - 210**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:329904>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

TEMELJNI POJMOVI SKALIĆEVE RASPRAVE *REVOLUTIO ALPHABETARIA*

MIHAELA GIRARDI KARŠULIN

(*Institut za filozofiju,
Zagreb*)

UDK 19 Skalić
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 1. X. 1996.

Kad je riječ o Pavlu Skaliću (Paulus Scalichius, 1534–1575) česta je objecka i među onima koji se bave filozofijom i poviješću filozofije da je Skalić, doduše, zanimljiv po svom burnom, prevrtljivom, avanturističkom, falsifikatorskom i mistifikatorskom životu, ali da je kao filozof a) neoriginalan (plagijator) i b) u filozofskom pogledu fantast koji je sa svih strana pokupio različite i nespojive teze, dakle neuredan i nepromišljen, filozofski neinteresantan.

Skalićevo oslanjanje na pojedine autore (npr. Pica della Mirandola, Steuca Eugubina i dr.) nesumnjivo je i višestruko potvrđeno u istraživanjima. Kritika, međutim, ne vodi računa o tome da je to u to doba bila češća pojava i drugačije se tumačila nego danas. I u mnogo važnijih autora nego što je to Skalić nalazimo takve »citate« i to nitko ne zamjera. Radi se, naime, o tome da se o istoj temi govori u istoj terminologiji – ali to ipak ne isključuje više ili manje bitne razlike i originalnosti. Takve »citate« potrebno je interpretirati u horizontu cijelog teksta, razložiti njihovu funkciju u tekstu. S obzirom na tekst o kojem će ovdje biti riječi jasna je i neosporiva Skalićeva ovisnost o Raimundusu Lullusu. Pa ipak, čak u vrijeme dok je taj pristup još bio aktualan i prihvatljiv – tj. pokušaj kombinatorskog izvođenja svih znanosti iz nekih temeljnih pojmova – i poznat u različitim varijantama isticana je Skalićeva posebnost u odnosu na Lullusa.

U Leibnizovim *Philosophische Schriften*, Bd. III (1672–1676), Berlin, 1980., str. 203. nalaze se Leibnizovi ekscerpti prepiske Quirina Kuhlmana i Atanazija Kirchera¹ u kojima se spominje i Pavao Skalić. Kuhlmann piše da je

¹ Quirinus Kuhlmann (1651–1689), heretik i pjesnik, studirao je pravo u Jeni, religiozni zanesenjak, spaljen na lomači u Moskvi; Athanasius Kircher (1601–1680), isusovac, predavao matematiku, filozofiju, hebrejski i sirijski jezik.

čitao Lulla i njegove interprete, među kojima navodi i Giordana Bruna i Skalića te dodaje: »...et alios raras cognitionis homines; in quibus multa sint notae optimae, non autem Lullianae.« Prepiska Kuhlmann-Kircher objavljena je 1674, a Leibnizovi ekscerpti datirani su 1674/75. Po navedenom citatu čini mi se da je Skalić (s obzirom na tematiku *ars combinatoria*) stavljen u rang s Giordanom Brunom i da je uz neospornu ovisnost o Lullusu, koja se tumači ne u smislu plagijata, nego interpretacije (interpretes), utvrđena i originalnost Skalićeve: »in quibus multa sint notae optimae, non autem Lullianae.« I to sve u vremenu kada je tematika o kojoj raspravlja Skalić bila neposredno razumljiva i aktualna. To prije svega znači da podudarnosti i sličnosti nisu mogle ostati lako neprimijećene jer su tekstovi o toj tematici bili interesantni, poznati, čitani i proučavani.

Druga zamjerka kojom se Skaliću prigovara fantastičnost ideja što se može svesti na zamjerku nekritične i nediferencirane upotrebe novoplatoničkog, aristotelovskog, kabalističkog, hermetičkog, teološkog i filozofskog naslijeđa i terminologije ozbiljna je, ali ona se odnosi ne samo na Skalića nego gotovo na cjelinu, ili bar većinu renesansnog filozofiranja. Ono što se određuje kao zamjerka sinkretizma u stvari je bitna tendencija renesansne filozofije. Ma koliko za buduću filozofiju bila značajna Picova pohvala čovjeka kao ideja novog subjektiviteta, ma kako bila značajna Brunova ideja beskonačnih svjetova, ma koliko bila značajna novoplatonička strast za matematikom ili padovanska koncepcija znanstvene metode, sve se to odvija u horizontu stapanja *različitih* tradicija i u pokušaju razrješenja poteškoća u tumačenju svijeta koje su proizašle iz *sraza* tih tradicija. Ističući neke povlaštene renesansne ideje za koje se čini da ukazuju u smjeru novovjekovne filozofije takva interpretacija isključuje i zanemaruje vlastitost i osnovni pathos renesansne filozofije koja se trudi da ujedini ono mnogo (i različito) u jedinstveno. To tumačenje rezultira nategnutošću teza, tj. neke renesansne ideje mogu se tumačiti u smjeru novovjekovne filozofije jedino ako se izdvoje iz cjeline u kojoj su formulirane, iz cjeline njihova vlastita konteksta. I dok interpretacija renesansnih anticipacija novovjekovlja ostaje prenapregnuta, iz vidokruga interesa ispada ono vlastito i specifično renesansnog mišljenja – njegov eklektizam i sinkretizam – kao nešto neuredno, fantastično, neprihvatljivo – tj. sadašnjem diferenciranom razumijevanju tih tradicija suprotno.

S obzirom na to da povijesnofilozofska interpretacija renesansne filozofije koja želi pozitivno utvrditi novovjekovne filozofske pojmove u renesansi *in statu nascendi* vrlo često rezultira razočaranjem u vrijednost renesansne filozofije, a pritom gubi iz vida i vlastitost renesansnog mišljenja, bit će dopušten jedan drugi pristup – bar u vidu heurističke hipoteze.

Novovjekovna filozofija započinje sviješću o disparatnosti tradiranih teza koje renesansa hoće ujediniti. Taj uvid rezultira skepsom iz koje je pronaden

izlaz u samoizvjesnosti svijesti (cogito-sum). »Fundamentum inconcussum« novovjekovne filozofije proizlazi iz svijesti o nemogućnosti pothvata koji jest renesansna filozofija, a ne iz problema koji su se razvili u jednoj strogo zatvorenoj liniji tradicije. Svojim sinkretizmom, ujedinjavanjem raznorodnog, svojom »fantastičnošću« renesansna je filozofija motivirala ono što možemo zvati preokretom. Pritom, međutim, možemo pitati zašto ili koji su filozofski razlozi da renesansa teži sinkretizmu.

Neosporno je aristotelovska filozofija kroz dugi period bila temeljna filozofija Zapada. Upoznavanje i s drugim tradicijama do kojega dolazi u renesansi ne može biti, međutim, jedini razlog za želju da se različite, a tada dostupne, tradicije ujedine u jednu vječnu filozofiju. Bliska je pomisao da neriješena ili novonastala, a nerješiva pitanja unutar aristotelizma motiviraju renesansne mislioce da posegnu i za drugim filozofijama. Traganje za pitanjima koja renesansne filozofe motiviraju u njihovu sinkretizmu znači traganje za razlozima filozofske situacije koja je vlastitom krizom dovela do obrata. U tom smislu upravo ono fantastično, sinkretistično, filozofski »konfuzno« postaje ono filozofski relevantno u nastanku novovjekovne filozofije. Za tu sinkretističku renesansnu težnju filozofsko se Skalićevo djelo može smatrati paradigmatičnim. No, istraživanje renesansnog sinkretizma koje smjera za tim da u *potrebi* za sinkretizmom sagleda probleme koji su doveli do spoznaje da se mogu riješiti samo novim uporištem i stavljanjem u zgrade uhodanih proslijeda, samo na način kako se rješava *gordijski čvor* – to istraživanje ne može se svesti na elaboraciju porijekla zastupanih teza. Važnije od ekspliciranih teza jesu pretpostavke pitanja. S obzirom na to da aristotelizam predstavlja kako osnovu filozofskog obrazovanja renesanse općenito, tako i Skalića posebno, istraživanje se ne iscrpljuje oko pitanja koja teza pripada ovoj ili onoj tradiciji, nego oko pitanja što se novoplatoničkim, novopitagorovskim, hermetičkim i kabalističkim tezama mijenja u aristotelovskom tumačenju zbilje i zašto su te promjene uopće postale aktualne. Ipak, istraživanje može stići cilju jedino vrlo polako i postupno jer su tekstovi o kojima je riječ danas uglavnom sadržajno nepoznati, a tematski i problematski strani suvremenom filozofskom obrazovanju i mišljenju.

Skalićev spis *Revolutio alphabetaria, seu perfectissima ad omnes scientias Methodus* iz protestantskog razdoblja (Basel, 1559) ima kao i većina Skalićevih spisa svoju paralelu u katoličkom razdoblju (Köln, 1571) pod naslovom: *De revolutione alphabetaria, seu perfectissima, ad omne genus scientiarum methodo*. Međutim, za razliku od većine spisa skupljenih u ovim izdanjima ovdje je riječ o dvama *potpuno različitim* spisima pod (gotovo) istim naslovom. Ne može se prići komparaciji ovih dvaju spisa prije nego se interpretira sadržaj bar jednog od tih spisa zasebno. Stoga ću ovdje pokušati izložiti i protumačiti temeljne pojmove iz ranijeg Skalićeva spisa iz protestantskog razdoblja.

Spis *Revolutio alphabetaria, seu perfectissima ad omnes scientias Methodus* bez sumnje je zamišljen kao aksiomatski sistem u kojem se određenom kombinatorikom hebrejskog alfabeta, a na temelju nekih osnovnih pojmova, mogu spoznati sve istine. U tom je smislu relacija prema R. Lullusu nesumnjiva. Alfabetско obrtanje ili najbolju znanstvenu metodu zamišlja Skalić kao vrstu logike koja sadrži tri dijela: 1) spoznaju termina, jednostavnih pojmova, 2) povezivanje termina (*contractio terminorum*) i 3) razlaganje (*discursus*).² Tu se, međutim, ne radi o formalnim pravilima definiranja, divizije i zaključka, nego o sadržajnim izvođenjima, tj. Skalić izlaže temeljne pojmove (*apprehensio*) uma i postupke njihova povezivanja i izvođenja novih pojmova. Jednostavni su pojmovi (*simplex apprehensio*) znak (*signum*) nečeg sažetog (*contractum*). Oni su konstituirani tako da budu bliski (*pars propinqua*) tom sažetom, ili svom predmetu. Stoga se oni *izriču* o svom predmetu ili se nešto izriče o njima. To izricanje o predmetu određuje predmet na različite načine: ili ga sadržajno određuje, ili ga razlaže (na dijelove), ili ga određuje u njegovoj apstraktnosti (nezavisno od konkretne pojavnosti) ili u konkretnosti. Može ga odrediti jednostavno ili povezano s drugim (*mixtim*), u međusobnom odnosu, u razlici, poprijeko, u kontinuiranom sklopu, u usponu i silaženju, u međusobnim odnosima (*implicite, explicite, abstracte, concrete, simpliciter, mixtim, mutuo, diversim, transversim, continuando, ascendendo, descendendo, alterum cum altero commincando*).³ Skalić tu određuje svoje abecedno obrtanje kao sistem pojmova koji su konstituirani tako da izriču bit predmeta i široki spektar njihovih međusobnih mogućih odnosa. Bliskost pojma predmetu temelji se na uvidu da je predmet nešto (pojomom) sažeto (*contractum*). U pojmovnom sažimanju temelji se mogućnost da pojam bude znak za sažeti predmet ili pojam sažimanjem konstituira svoju bliskost predmetu.

Abecedno obrtanje temelji se na tri koordinacije ili tri dvostruka poretka. Prvu koordinaciju naziva Skalić koordinacijom vještine ili koordinacijom principa (*coordinatio artis, seu alphabetum principiorum*).⁴ Druga je koordinacija metode i predmeta (*coordinatio methodi et subiecti*),⁵ treća je koordinacija instrumenta (dokaznog postupka).⁶ Koordinacije se sastoje od deset parova pojmova. Svaki je par međusobno povezan slovima hebrejskog alfabeta. Prvi

² Praesens institutum tribus partibus continetur: quarum prima simplicium terminorum, quos hoc negotium recipit, cognitionem tradit, secunda, contractionem terminorum, tertia discursum eorum complectitur, Pavao Skalić, *Encyclopaediae, seu orbis disciplinarum [...] Revolutio alphabetaria [...]*, Basel, 1559, str. 422.

³ Usp. P. Skalić, op. cit., str. 422.

⁴ Usp. P. Skalić, isto mjesto.

⁵ Usp. P. Skalić, isto djelo, str. 423.

⁶ Usp. P. Skalić, isto mjesto.

par koordinacije zove Skalić primitivnim ili izvornim, početnim, ostale parove deriviranima ili izvedenima. Prvi par naziva se početnim jer proizlazi apsolutno iz djelovanja uma. Izvedeni parovi proizlaze iz prvoga i onih koji im prethode, ne kao iz materije (materialiter), nego kao iz svog korijena ili porijekla (originaliter).⁷

Prvi par koordinacije umjetnosti ili alfabeta principa jest $\xi\nu - \pi\rho\acute{\alpha}\gamma\mu\alpha$. Sudeći po članovima koordinacije ova se koordinacija odnosi na temeljnu znanost jer sadrži temeljne metafizičke termine. Lijeva strana koordinacije donosi apsolutne predikate (praedicata absoluta) koji proizlaze iz samog djelovanja uma (per intellectus operationes fabricata). Desnu stranu koordinacije naziva Skalić principima oruđa ili dokaznog postupka (principia instrumenti). To nisu apsolutni predikati, nego predikati s obzirom na, tj. s obzirom na vještinu, umijeće, umjetnost (ars). Vještina – umjetnost tu je naziv za znanost (scientia) što proizlazi nesumnjivo iz naslova: ... perfectissima ad omnes scientias methodus. Pitanje je prije svega što tu znači izmjenična i istoznačna uporaba termina *ars* i *scientia*. *Ars* – vještina, umijeće, umjetnost prijevod je grčke riječi τέχνη, a *scientia* je prijevod grčke riječi επιστήμη. Aristotelova *Metafizika* započinje upravo razgraničenjem tih dvaju termina, odn. razlikovanjem dviju vrsta znanja. I znanost i umijeće znanja su, ali dok je znanost znanje o uzrocima i uzroku, dotle je umijeće znanje utemeljeno na iskustvu i pamćenju. Umijeće je praktičko, tj. ono omogućuje smislenu i svrhovitu ljudsku intervenciju u događaje. Nasuprot tome, a s obzirom na karakter (tako koncipiranih) uzroka, znanost nije praktička i djelotvorna, nego promatračka – teorijska. U Skalića, međutim, dolazi do približavanja, čak identifikacije tih dviju vrsta znanja.

Postavlja se stoga pitanje, na temelju čega ili kojih uvida do toga dolazi. Skalićevo *alfabetsko obrtanje* zamišljeno je kao neka logika, tj. znanje o osnovnim pojmovima u kojima se dohvaća zbilja, o povezivanju tih pojmova i o zaključivanju koje iz toga slijedi. Ta logika, međutim, nije samo formalna, tj. u mogućnosti da odredi *ispravne* i *neispravne formalne veze*, nego je ona materijalna. Ona određuje cjelinu i sistem svih mogućih pojmova, određuje moguću predmetnost koja je tim pojmovima određena i propisuje sve moguće i nužne postupke kojima se dolazi do (svih mogućih) istinitih zaključaka. S tradicionalnim određenjem teorijske znanosti povezuje ju uvjerenje u vlastitu apodiktičnost. Ta apodiktičnost proizlazi iz evidentnosti principa i nužnosti postupka. Što čini, međutim, da je ta znanost istovremeno i umijeće – ars? Jedan od mogućih preliminarnih odgovora na to pitanje mogao bi se sastojati u konstataciji da je predloženi postupak – abecedno obrtanje svojevrсна (ljudska) konstrukcija, kombinacija slova alfabetu. U svakom slučaju koincidiranje

⁷ Usp. P. Skalić, isto mjesto.

znanosti i vještine novi je moment u odnosu na tradicionalno shvaćanje znanosti.

Prvi je par koordinacije umijeća, dakle, *ἔν – πράγμα*. Jedno je temeljni princip novoplatoničkog filozofiranja s osnovnim značenjem onoga što je kao izvor sveg bića od sveg bića odstožno ili svem biću transcendentno. Riječ *πράγμα* ima mnogo značenja, ali kao termin u horizontu znanosti – umijeća znači on mogući znanstveni predmet. Sa suvremenom asocijacijom mogli bismo to prevesti kao *stvar mišljenja* ili *stvar znanosti*. Pritom se, dakako, ne smije izgubiti iz vida da Skalić tu misli na zbiljsku, egzistentnu i od mišljenja nezavisnu stvar mišljenja. Jedno kao transcendentni uzrok bića kao prvo konstituira predmet svake znanosti – umijeća. Prva pretpostavka svakog znanstvenog predmeta sastoji se u tome da je taj predmet jedan ili jedinstven. Daljnji parovi koordinacije umijeća jesu sljedeći: 2. ἀγαθότης (dobrota, izvrsnost) – διαφορά (razlika, različitost); 3. μέγεθος (veličina, snaga, moć) – ὁμόνοια (slaganje, jedinstvo); 4. διάρκεια (dovoljnost, dostatnost) – ἐναντιότης (suprotnost); 5. δύναμις (mogućnost, moć), ἀρχή (počelo); 6. σοφία (mudrost) – μέσον (sredina); 7. θέλημα (volja, želja), – τέλος (svrha); 8. ἀρετή (vrlina) – μέγιστος (najveći); 9. ἀλήθεια (istina) – ἴσωνία (istost, adekvacija); 10. δόξα (slava, mnijenje) – ἐλάχιστος (najmanji).

Na prvi pogled upada u oči da su termini većinom supstantivi, ali dva termina (μέγιστος, ἐλάχιστος) pridjevi su muškog roda u nominativu. Držim da ih Skalić smatra supstantivima – iako ne bih mogla objasniti zašto ne rabi srednji rod pridjeva.

Lijevu stranu koordinacije naziva Skalić apsolutnim predikatima, desnu respektivnim predikatima, ili predikatima s obzirom na umijeće – znanost. Lijevu bismo stranu mogli, dakle, smatrati nekim »urođenim idejama« Božjeg uma, ali istodobno i urođenim idejama ljudskog uma o Bogu po kojima se na desnoj strani konstituira znanstvena predmetnost. Kako Jedno određuje znanstvenu predmetnost u apstraktnom identitetu, tako dobrota, tj. vrsnost, izvrsnost diferencira tu predmetnost s obzirom na mogući dignitet. Veličina, snaga ili moć izražava se stupnjem njezina unutrašnjeg slaganja ili jedinstvenosti. Nasuprot božanskoj samodostatnosti konstituira se suprotnost, tj. nesamodostatnost svih ostalih bića. Božanska moć u horizontu bića pokazuje se kao počelo ili prvi uzrok bića. Božja mudrost djeluje usred bića, ona je neka sredina ili okosnica bića. Božja volja određuje svrhu bića. U priklanjanju Božjoj vrlini biće je najveće, kad odgovara istini adekvatno je sebi, a u odnosu na božansku slavu pokazuje se kao ono najmanje.

S obzirom na termine uključene u koordinaciju umijeća postavlja se i pitanje o udjelu (neo)platoničkog i aristotelovskog mišljenja. Kao i u većini Skalićevih djela (i vrlo često u renesansi općenito) može se primijetiti jedno

temeljno peripatetičko obrazovanje. Ono se ovdje, po mom mišljenju, nalazi prije svega u ideji različitosti znanstvenih predmeta i u razlikovanju teorijskog i praktičkog pristupa. (Ovdje, međutim, nedostaje pojam poetičke znanosti.) Predmet znanosti nije samo ono vječno i nepromjenjivo, on se ne konstituira samo *Jednim* nego je i ono što je dostupno volji; znanstveni predmet konstituiran je i vrsnošću pri čemu se otvara mogućnost različitih (tj. s obzirom na dignitet) znanstvenih predmeta. Novoplatoničkom mi se pak ukazuje sama ideja koordinacije, odn. shvaćanje da neki »urođeni« pojmovi uma određuju predmet umijeća – znanosti, kao i način znanja (σοφία, ἀρετή, θήλημα – i volja, naime, i vrlina poimaju se tu kao neko znanje). Jedno, međutim, ne shvaća se ovdje kao princip descendencije ili emanacije, niti kao svrha i zadatak povratka, nego kao jedan (ali prvi) od apsolutnih predikata, »urođenih« ideja uma. Odnos potonjeg apsolutnog predikata prema prethodnom izražava Skalić kao negaciju, ali prethodni termin nije princip potonjeg ni u smislu bitka ni u smislu nebitka. Unde omne quod est, ex eo quod negatur procedit, mediante principio quod est, nullo aut esse, aut non esse praecedente.⁸ To treba shvatiti u tom smislu da vrsnost itd. specificira Jedno i time negira puninu Jednog, ali specifikacija Jednog (koje nije mišljeno u smislu novoplatoničkog principa) nije uzrokovana Jednim, nego je apsolutni pojam uma – baš kao i Jedno samo.

Drugu koordinaciju naziva Skalić koordinacijom metode i subjekta. Lijeve strana koordinacije sastoji se od grčkih termina, a desna od hebrejskih, odn. kabalističkih pojmova. Prvi je par koordinacije τὸ ὄν – *hasod* (tajna). Termin *hasod* pročitano je s puno dobre volje i mašte jer ono što bi se tu zapravo pričitalo – *hasid* – nema na tom mjestu nikakva smisla. S obzirom na grčki termin τὸ ὄν i s obzirom na ostale hebrejske termine koji su bez sumnje kabalističke provenijencije i s obzirom na to da je naziv kabale: *torat hasod* – nauk o tajni, pročitano je, kako je pročitano: *hasod*. Druga moguća varijanta bila bi da se ta riječ pročita kao *hesed* (milost, ljubav). *Hesed* je jedna od sefira – kabalističkih principa, ali nije najviša, kako bi se na ovom mjestu očekivalo. S obzirom na to da ima poteškoća kada se čita i na jedan i na drugi način – izabran je prvi kao vjerojatniji. Biće, τὸ ὄν mišljeno je ovdje u smislu cjeline ili sveukupnosti koja je određena kao »*hasod*« – tajna. Tako tajna predstavlja prvi predmet znanosti o kojem se može samo reći »biće« ili da jest. Drugi par koordinacije jest ἄλλο τί (nešto drugo) – *El* (Bog). ἄλλο τί izražava odstoynost ili transcendentnost drugog znanstvenog predmeta ili Boga. Treći je par koordinacije τί (što) – *enoš* (čovjek u ideji ili duša, duhovni svijet). U odnosu na »nešto drugo«, transcendentno – Boga, duša je »nešto« ili od-

⁸ P. Skalić, op. cit., str. 424.

dredivo. Četvrti par koordinacije $\pi\alpha\rho' \acute{o}$ (uz nešto, ono uz) – *šamajim* (nebo) određuje nebo kao nešto uz dušu, od duše drugo, ali duši koordinirano biće. Peti je par koordinacije $\delta\acute{\iota}\alpha \tau\acute{\iota}$ (kroz što) – *adam* (čovjek). To bi na ovom mjestu trebalo shvatiti tako da je čovjek – i to konkretni, faktički čovjek (a ne *enoš* – ideja, duša) mjesto »kroz koje« se javlja ili pojavljuje (u svijetu) – tajna, Bog, duša i nebo. Nalazeći se u sredini koordinacije zbiljski čovjek prenosi znanje ili ideju o višim parovima koordinacije u niže parove. To prenošenje, međutim, nije automatsko ili po sebi nužno, nego gradualno. Stoga »koliko« od viših koordinacija dolazi do čovjeka ovisi o tumaču viših koordinacija, ili svećeniku. Šesti par koordinacije stoga je $\pi\omicron\sigma\acute{o}\nu$ (koliko) – *kohen* (svećenik). Bez obzira na to što ono više ili božansko preko čovjeka silazi u svijet, temeljna je kvaliteta čovjeka grijeh. Sedmi je par koordinacije stoga $\pi\omicron\iota\acute{o}\nu$ (kakav) – *avel* (grijev). Trima posljednjim parovima koordinacije određeno je biće – koje nije čovjek – ali izražava uvjete i okolnosti zbiljskog ljudskog postojanja. Osmi je par koordinacije $\pi\acute{o}\tau\epsilon$ (kada) – *alma* (olam) (svijet, vječnost), deveti $\pi\acute{\omega}$ (kako) – *mamon* (novac), deseti $\pi\acute{\omega}\varsigma$ (na koji način) – *rav* (velik, mnogi). Čovjek prenosi više koordinacije u svijet koji je vremenski određen kao vječno (vraćanje istog?). Dvije posljednje koordinacije izražavaju kako je moguća ljudska egzistencija u svijetu. Ona se održava kao stjecanje bogatstva i trgovina (bogatstvo – novac) u svijetu koji pruža mnoge mogućnosti (velik, mnogi).

U koordinaciji metode i subjekta treba očekivati sistem znanosti i njima pripadajuće metode. Lijeva strana koordinacije izražava bez sumnje metodu, ali to nije metoda znanosti u nekom suvremenom smislu, nego temeljno načelo, temeljno određenje pripadnog subjekta, predmeta znanosti. Desna strana koordinacije (izražena u hebrejskim terminima) određuje znanost imenujući njezin predmet. To je prvo tajna, znanost o tajni – kabala. Drugo je bog, znanost o Bogu – teologija. Treće je duhovni svijet, znanost o njemu je psihologija i znanost o anđelima. Četvrto je nebo, znanost o nebu je astronomija – astrologija. Peto je čovjek, znanost bi bila znanost o čovjeku, ta znanost u to vrijeme nema imena i ne postoji kao znanost (ukoliko Skalić ne misli na medicinu). Šesto je svećenik, znanost o svećeniku i crkvi je npr. crkveno pravo. Sedmo je grijeh, znanost o grijehu znanost je i o vrlini – dakle neka etika. Osmo je (materijalni) svijet, znanost o njemu je fizika. Deveto je novac (imetak), znanost o tome bila bi ekonomika. Deseti predmet znanosti jedini nije izražen kao imenica, nego kao pridjev: veliki, mnogi. To vjerojatno izražava kvantitetu, a ne određenje $\pi\omicron\sigma\acute{o}\nu$ (koliko) koje se nalazi na lijevoj strani koordinacije u paru s riječju *kohen* (svećenik). Kvantiteta je temeljni princip znanosti matematike. Skalić svakako ne imenuje znanosti, nego znanstvene predmete, no znanosti koje se ovdje prema tim predmetima mogu rekonstruirati pokazuju: 1. odstupanje od peripatetičkog sistema (što nije slučaj u nekim drugim Skalićevim spisima) i 2. izraziti teološki i kabalistički temelj.

Treća i posljednja koordinacija koja kao i dvije prethodne ima deset parova odstupa bitno, prema principu izbora i povezivanja parova, od prethodnih. U prvoj koordinaciji nizu apsolutnih pojmova uma (*intellectus*) pridruženi su parovi temeljnih (metafizičkih) određenja znanstvenog predmeta. Nema vertikalne descendencije, nego je prisutna linearna povezanost. U drugoj koordinaciji postoji vertikalna povezanost od *bića* do *kako* i *čime* koja ukazuje na princip descendencije, negacije, specifikacije od *bića* do *kako* i *čime*, od identične punine tajne do rascjepkane mnogostrukosti.

Treća koordinacija glasi: 1. ἀληθές – τί (istinito – što); 2. δίκη – φιλαργυρία (pravednost – srebroljupstvo); 3. φρόνησις – λαιμαργία (razboritost – proždrljivost); 4. ἀνδρεία – ἀσωτία (hrabrost – razvrat); 5. σωφροσύνη – ὑπεροψία (mudrost – prezir); 6. πίστις – ἀκηδία (povjerenje – nemar); 7. ἐλπίς – φθόνος (nada – zavist); 8. ἀγάπη – ὀργή (ljubav – srdžba); 9. ἀνεξικακία – ψεῦδος (strpljivost – laž); 10. εὐσέβεια – ἀστασία (pobožnost – nestalnost).

U trećoj koordinaciji prvi par sadrži termin *istinito* i *što* (dakle odnosi se na spoznavaju), a ostalih devet sadrži parove vrlina i njihovih suprotnosti (odnose se, dakle, na etičku sferu).

Prvi par koordinacije mogli bismo razumjeti na taj način da Skalić kaže da se ono istinito pojavljuje kad čovjek o stvarima pita: što (je to)? ili da se istina pojavljuje kad čovjek odredi »ono što« neke stvari. Istina (*istinito*) tu se pojavljuje kao odgovor na jedno određeno pitanje ili kao rezultat nekog (misaonog) djelovanja. U tom smislu mogli bismo i ostale parove protumačiti tako da je lijeva strana koordinacije odgovor ili (racionalna) (protu)djelatnost, reakcija na određena stanja duše (koja su odreda negativna).

Nakon te tri dvočlane koordinacije slijedi jedna tročlana shema koju Skalić također naziva koordinacijom. Ta koordinacija, za razliku od prve tri, ima samo devet redova (x 3 člana). Ona se sastoji od kombinacije prve koordinacije (bez prvog para) i lijeve strane druge koordinacije (koordinacije metode i subjekta), također bez prvog člana. Koordinacija se sastoji, dakle, od prve koordinacije (bez prvog para), a umjesto hebrejskog slova u sredini između parova nalazi se alfabetski odgovarajući pojam (kvestija – pitanje) s lijeve strane druge koordinacije. Prvi niz glasi: ἀγαθότης (dobrota) – ἄλλο τί (nešto drugo) – διαφορά (razlika). Ostali nizovi slijede po istom principu.

Prva koordinacija sadrži apsolutne pojmove božanskog uma i respektivne pojmove znanosti kojima se određuje biće, četvrta pak koordinacija utvrđuje diskurzivnu uporabu tih pojmova. Ona je prikaz kako ljudski diskurzivni razum dohvaća biće. U toj uporabi diskurzivnog razuma otpada prvi red (ἐν, τὸ ὄν, πρᾶγμα), dok ostali redovi bivaju sačuvani. Čini se, međutim, nemogućim da pojmovi jednog, bića i (jedinственog) znanstvenog područja budu apsolutno isključeni iz (ljudskog) mišljenja. Skalić tim isključenjem kazuje da

je adekvatna znanost o biću i jednom privilegija božanskog uma, dok ljudski razum dohvaća jedno kao vrsnost i izvrsnost, jedinstveni znanstveni (sveopći predmet) raščlanjuje se za njega u različite predmete, a biće mu je dohvatljivo samo u razlikovanju drugog od drugog. Također otpada izravna relacija: vrsnost – razlika; veličina – podudaranje itd. i među članove se ubacuje niz – kako Skalić kaže – kvestija ili pitanja. Apsolutni pojmovi razuma ne vezuju se izravno sa svojim relatima, respektivnim (znanstvenim) pojmovima, nego preko određenih pitanja. To znači da ljudski razum, iako raspolaže pojmovima koji proizlaze iz same djelatnosti razuma, ne posjeduje automatski i znanost. Znanost je rezultat apsolutnih pojmova i pitanja. Tu kvestije ili pitanja ne konstituiraju različite znanstvene predmetnosti (kao u drugoj koordinaciji), nego temeljne pojmove svake znanosti (razlika, podudaranje, suprotnost, počelo, svrha itd.). To Skalić izražava tezom da se pojmovi prve figure odnose na stvorene stvari tek s određenim prisvajanjem (*appropriate*), tj. s određenim ograničenjima, odn. konverzijama.⁹ Na ovom mjestu otvara se i mogućnost jednog drugog tumačenja petog i devetog reda ove koordinacije u odnosu na prvu koordinaciju. Peti red glasi: σοφία (mudrost) – πῶς (koliko) – μέσον (sredina), a deveti red: δόξα (slava, mnijenje) – πῶς (συν τῷ) (kako) – ἐλάχιστος (najmanji). Po mudrosti se određuje koliko je čovjek primjeren svojoj svrsi koja ga stavlja u sredinu bića. Termin δόξα, međutim, ovdje ne treba tumačiti kao slava Božja, nego u platoničkoj tradiciji kao mnijenje. Zaokupljen pitanjem *kako?* (kojim se čovjek orijentira u materijalnoj mnoštvenosti) čovjek boravi u mnijenju (prividu znanja i mudrosti) koje ga, nasuprot mudrosti koja čovjeka postavlja u sredinu bića, čini najmanjim od bića.

Nakon prve četiri koordinacije temeljnih pojmova znanosti – umijeća slijede dvije figure koje Skalić naziva dispositio – raspored. U prvom rasporedu raspoređeni su pojmovi prve koordinacije u tri skupine: 1. intellectus (um, razum) – esse (bitak); 2. pamćenje (memoria) – unum (jedno); 3. voluntas (volja) – perfectio (savršenstvo). U prvu skupinu *intellectus* ulaze 2, 5. i 8. član lijeve strane prve koordinacije (ἀγαθότης, δύναμις, ἀρετή). U drugu skupinu *memoria* ulaze 3, 6. i 9. član lijeve strane prve koordinacije (μέγεθος, σοφία, ἀλήθεια). U treću skupinu *voluntas* ulaze 4, 7. i 10. član lijeve strane prve koordinacije: διάρκεια, θέλημα i δόξα. Tu dispoziciju, raspored Skalić izričito razmatra u odnosu na Boga. To treba tumačiti tako da je božanski um usmjeren na bitak ili da jest bitak, a njihova su zajednička određenja: dobrota, snaga i vrlina. Božansko pak pamćenje izraženo je kao jedno, sebi identično i izražava se kao veličina, mudrost i istina. Božanska je volja savršenstvo u (samo)dostatnosti, volji i slavi.

⁹ Porro rebus creatis termini ihuius figurae appropriate (ut artifex loquitur) tribuuntur, quibus simplex conversio non nisi similitudinarieconvenit, P. Skalić, op. cit., str. 427.

Drugi raspored odnosi se na čovjeka, a raspoređen je po istim skupinama kao i prethodni: intellectus – esse; memoria – unum; voluntas – perfectio. Međučlanovi, međutim, koji pokazuju svojstva ili način na koji um – razum dohvaća bitak, način na koji je pamćenje jedno – identično i način na koji je volja savršena nisu sadržani ni u jednoj od koordinacija (osim jednog pojma – ψεύδος), nego predstavljaju suprotnosti odgovarajućih pojmova u rasporedu koji se odnosi na Boga. Tako je razum u dohvaćanju bitka određen zloćom, nemoću i opakošću (κακία, ἄδυναμία, πονηρία). Pamćenje u težnji jednom određeno je nevrijednošću, neznanjem i laži (φασλότης, ἄγνοια, ψεύδος). Volja stremeći za savršenstvom određena je sakatošću, mržnjom i kaznom (τομή, μίσος, ποινή).

U rasporedu koji se odnosi na Boga različitosti: intellectus (um), memoria (pamćenje) i voluntas (volja) povezane su u jedinstvu bitka, jednog i savršenstva. U rasporedu koji se odnosi na čovjeka bitak, jedno i savršenstvo nisu identični, nego se razlažu na različitost bitka, mnoštvenost jednog i moguću savršenost, ili usavršavanje, a um, pamćenje i volja odudaraju od božanskih određenja na način sličnosti.

Nakon temeljnih koordinacija i dispozicija izlaže Skalić područja na koja se odnosi svaki pojedini termin. To se u stvari svodi na širu eksplikaciju značenja nekog termina. Kao primjer neka posluži Skalićevo tumačenje termina ἀγαθότης. Po Skaliću je dobrota, izvrsnost priopćavanje (sebe same) i sudjelovanje (communicatio), građenje (constructio), svojstveno ustrojstvo, svrhovitost (commoditas), prožimanje (diffusio), širenje (emanatio), bitak (esse), bit (essentia), časnost (honestas), dostojanstvo (nobilitas), svetost (sanctitas), korisnost (utilitas). Njezina trpnost (passio) djelatnost je sama (actio). Dobrota, izvrsnost uzrok je (causa) da biće proizvodi nešto dobro (bonum) i razlikuje se s obzirom na karakter tog dobrog kao moralna, prirodna, građanska, trajna i sl.¹⁰ U osnovi vidimo da je sistem osiguran već u značenju termina samih ili da su temeljne filozofske aristotelovsko-platoničke teze i odluke sažete u pojmove na taj način da njihovim pukim obrtanjem (revolutio) po određenoj matematičkoj shemi (alphabetaria) biva zaokružen opseg sveg bića. Opseg bića, međutim, ne proizlazi (samo) iz vidokruga klasične filozofije nego se temelji na religioznom kršćansko-mističko-kabalističkom shvaćanju i terminologiji. Čini se da ideja ili potreba za matematičkom ili alfabetskom kombinatorikom proizlazi iz samih temeljnih pojmova i predmeta filozofije. Oni su do te mjere regulirani idejom jednog (transcendentnog) uzroka da se i sami od sebe, tj. u naknadnom pogledu ulančavaju u sistem.

¹⁰ ἀγαθότης, quoad gradus seu symbolum, est communicatio, constructio, commoditas, diffusio, emanatio, esse, essentia, honestas, nobilitas, sanctitas, utilitas: Passio autem, ipsa actio. P. Skalić, op. cit., str. 428.

Pod podnaslovom: *De methodo* ne raspravlja Skalić o načelima ili shemama izvođenja, nego komentira kvestije koordinacije metode i subjekta, tj. ona odlučujuća pitanja u kojima se konstituira svojstvenost svake pojedine regije bića. Tim pitanjima (a ne formalnim pravilima) uspostavlja se istinitost i lažnost.¹¹ Za kvestiju ἄλλο τι (što drugo, nešto drugo) koja se u koordinaciji nalazi u paru s *El* (Bog) tumači Skalić da se sastoji u sumnjanju (dubitatio), nužnom (necessario), nemogućem (impossibile), kontingentnom, da proizvodi ono čega se možemo sjećati (recolibile), negaciju i afirmaciju.¹² To bismo eksplicirali tako da (prethodna) ideja o Bogu koji je nešto drugo od sveg bića i do kojeg pristupamo pitajući što je to drugo od sveg bića – proizlazi iz sumnje u biće (čudenje pred bićem?) koja nas dovodi do pojmova o onom nužnom (Bogu) i onom po sebi nemogućem, a po Bogu kontingentnom (biću). Ideja o odstojnom Bogu navodi čovjeka (proizvodi) sjećanju (idealnog), nijekanju i tvrđenju – razumskim radnjama s kojima konačno stižemo do pojma o Bogu.

Navedimo još samo Skalićevu interpretaciju kvestije διὰ τί koja se u koordinaciji nalazi u paru s *adam* (čovjek). Kvestija διὰ τί (kroz što) sastoji se, po Skaliću, u prethodnom i kasnijem, a proizvodi formalni i finalni uzrok, uzrok bitka i djelovanja (causam formalem, finalem, existentiae, agentiae). To bismo tumačili u tom smislu da pojam o čovjeku uključuje pojam o višem biću i pojam o nižem biću, dok se čovjek nalazi u sredini. Činjenica da čovjek jest uključuje četiri uzroka: 1. formalni uzrok ili ideju da biće ima neki lik, da nije bezoblično – nespoznatljivo, 2. finalni uzrok, tj. ideju da sve ima neku svrhu (pa tako i čovjek u sredini bića), 3. uzrok bitka (eficijentni uzrok), tj. činjenica čovjeka i bića pretpostavlja Boga kao uzrok, 4. uzrok djelovanja, tj. čovjek je u svojem djelovanju uzrok svog djelovanja ili odgovoran za svoje djelovanje. Tu Skalić navodi četiri uzroka, ali se oni ne poklapaju s aristotelovskim uzrocima: causa materialis, formalis, finalis, unde motus. Materiju povezuje Skalić s kvestijom παρ' ὅ koja je povezana u koordinaciji s *olam* (nebo). Ideja materijalnog uzroka prethodi, dakle, ideji o čovjeku i povezana je s idejom neba.

Od metode razlikuje Skalić *uvjete vještine – De conditionibus artis*. Uvjet vještine u stvari je uvjet istine, a sastoji se u tezi da je istinito ono što je inteligibilnije, što je iz sjećanja i što je u većoj mjeri predmet ljubavi.¹³ Ti uvjeti

¹¹ Totius instituti ratio hinc dependet: ideoque status huius artificii nuncupatur, quo cuiusvis rei veritatem aut falsitatem deprehendimus, respondendo, definiendo, et dividendo. Itaque methodus ipsa hisce speciebus seu terminis continetur: primus est ἄλλο τι /.../, P. Skalić, op. cit., str. 435.

¹² P. Skalić, op. cit., str. 435.

¹³ Prima est /tj. conditio artis/, ut affirmemus omne illud esse verum, quod est magis intelligibile, recolibile, et amabile. P. Skalić, op. cit., str. 436.

znanosti-vještine osiguravaju se definicijama principa i pravila te vrstama, dakle pojmovima i pravilima. Njima se postiže ono najviše (τὸ μέγιστον) u rodu znanosti, a ono najmanje (ἐλάχιστος) proizlazi iz *mijenja* i *praznovjerenosti* (ex credulitatibus et opinionibus).

Termin ἐλάχιστος nalazi se u *koordinaciji vještine* ili *alfabetu principa* na zadnjem mjestu u paru s terminom δόξα. Termin δόξα na tom mjestu treba shvatiti kao slava (Božja), a povezivanje δόξα i ἐλάχιστος razumjeti u tom smislu da se biće u horizontu Božje slave pokazuje kao ono najmanje. To tumačenje zadobiva potvrdu i u Skalićevu tekstu koji za δόξα kaže: beatitudo (blaženstvo), delectatio (užitak), finis (svrha)... foelicitas (sreća) itd.¹⁴ i također: delectatio, in qua principia quiescunt (užitak u kojem principi miruju)¹⁵, a u tom smislu može se naći i paralela s R. Lullusom. Termini δόξα i ἐλάχιστος, međutim, povezani su također i u tročlanjoj koordinaciji od devet redova (preko pitanja πῶς) koja se odnosi na čovjeka. Tu smo termin δόξα mogli razumjeti ne kao slava Božja, nego kao *mnijenje* (što je uobičajenija upotreba u platonizmu) i za što imamo potvrdu u gore izloženom tekstu. Radi se svakako o dvama različitim terminima, ali istost riječi ovdje također ne može biti slučajna. Čini se da Skalić konstatira da se čovjek tražeći odgovor na pitanje kako? i čime?, dakle u svom praktičkom orijentiranju u svijetu u kojem se služi bićima kao oruđem rukovodi mnijenjem koje ga u odnosu na »užitak u kojem principi miruju« kvalificira kao ono najmanje među bićima. U pojmu mnijenja možemo pritom misliti i samouvjerenost ili uvjerenost u vlastitu vrijednost u praktičkom raspolaganju bićem koja se samouvjerenost u odnosu na slavu Božju ili »užitak u kojem principi miruju« pokazuje ipak kao puki privid ili mnijenje.

Na kraju tog prvog poglavlja, odn. poglavlja o jednostavnim pojmovima donosi Skalić popis znanstvenih termina, odn. termina kojima se služi onaj koji je vješt (artifex), a koji nisu uključeni u koordinacije i dispozicije. Ti pojmovi raspoređeni su u nekoliko skupina. Prva su skupina teološki termini (npr. articuli fidei, sacramenta, beatitudines, opera misericordiae, poena, peccatum itd.). Druga je skupina status iuridicus u kojoj je navedena temeljna struktura pravosuđa u Skalićevo doba (Deus (Bog), Actor (tužitelj), ius (pravo), reus (optuženi), anima actoris, corpus actoris, anima rei, corpus rei, sententia). Treću skupinu čine pravni termini (npr. ius, iustitia, lex, poena, exceptio, iudex itd.). Slijede medicinski termini (npr. elementa, homores, somnus, membra, prognostica itd.). Iza njih dolaze termini prirodne filozofije (primus motor, forma, aeternitas, locus, vacuum, unum, actio, passio). Slijede termini praktičke filozofije (npr. scientia, doctrina, conscientia, iustitia, re-

¹⁴ Usp. P. Skalić, op. cit., str. 429.

¹⁵ Usp. P. Skalić, op. cit., str. 431.

ligio, ocium, opinio, pietas itd.). Na kraju je skupina koju Skalić naziva enciklopedijskim terminima. U toj skupini nalaze se termini koje bismo nazvali *metafizičkim*: ens, essentia, entitas, idea, forma, potentia, privatio itd., termini koji pripadaju *peripatetičkoj fizici*: corruptio, generatio, natura, locus, itd., matematički termini: circulus, quantitas, linea, punctus, quadrangulus itd., etički, pravni i teološki termini: ius, misericordia, moralitas, praedestinatio, perfectio itd., poetički i retorički termini: oratio, pulchritudo itd., nazivi znanosti: astronomia, arithmetica, philosophia, grammatica, geometria, metaphysica, medicina, rhetorica, theologia, ali i naziv jedne praktičke djelatnosti: mercatura.

Taj popis termina, iako je možda dosadan, ne treba preskočiti jer nije beznačajan. S obzirom na termine uključene u početne sheme i s obzirom na ideju alfabetskog obrtanja ili kombinatorike mogli smo govoriti o novoplatonizmu, utjecaju kabale ili utjecaju R. Lullusa. S obzirom na taj na kraju navedeni popis termina čini se ipak da bit problema leži u tada etabliranoj peripatetičkoj znanosti u njezinoj vezi s teološkim pitanjima. Ono što treba riješiti ili obuhvatiti osnovnim shemama i terminima odreda su teme koje su obrađivane i rješavane u okviru peripatetičke filozofije i teologije – također razrađene na temelju aristotelovske terminologije. Čini se da Skaliću nije do toga da postavi novi problem ili da na nov način riješi stari problem, nego da jedinstvenom shemom obuhvati sve znanosti i znanstvene predmetnosti. Skalić bez ograde preuzima peripatetičku terminologiju, dakle i sve ono što je tom terminologijom intendirano: korpus peripatetičkih znanstvenih teza i sav onaj vidokrug bića koji je njima određen. Skalić, međutim, jednoznačno ne preuzima aristotelovsku argumentaciju. Bilo bi preuzetno na ovom mjestu htjeti odrediti bit peripatetičkog načina argumentiranja. Može se, međutim, reći da se on nasuprot nacrtu jednog sistema koji iz nekih osnovnih pojmova matematičkim kombinacijama alfabeta želi obuhvatiti cjelinu bića i znanosti o bićima, doima kao fragmentaran. U peripatetičkoj argumentaciji odn. razlaganju nekog određenog problema, koje se orijentira prema racionalnim pretpostavkama iskustva, cjelina nije automatski prisutna. U horizontu kršćanske ideje o Jednom transcendentnom uzroku i u povezivanju te ideje s aristotelovskom filozofijom dolazi do raskoraka između ideje o jedinstvu stvaranja i konkretne znanstvene spoznaje o stvorenom i Stvoritelju. Temeljna pretpostavka kršćanskog peripatetizma: jedinstvena zavisnost sveg stvorenog o Stvoritelju nije neposredno prisutna ili providna u konkretnoj spoznaji. Ili, spoznaja ne može pratiti, u obrnutom smjeru, liniju stvaranja. Ta činjenica ili ta svojstvenost peripatetičke argumentacije – njezina fragmentarnost, odgovara, doduše, teološki postuliranoj razlici između razuma i vjere, i zato je peripatetička filozofija bila dugo vremena (u neotomizmu i danas) zastupana kao najbolji racionalni aparat u izlaganju kršćanskih ideja o Bogu, svijetu i

čovjeku. No, ona, čini se, nije više zadovoljavala renesansnu filozofsku težnju za spoznajom cjeline. Čini se da Skalića ne motiviraju pojedinačni problemi znanosti, ne brinu ga putanje planeta, problemi plime i oseke, porijeklo metala i sl. U izlaganju fundusa znanstvenih teza on nije kritičan. Skalić je zaokupljen pitanjem (naknadnog) utemeljenja teza koje prihvaća kao već otprije istinite i predložene. Pomišljivo je, međutim, da su upravo takvi pokušaji (naknadnog) utemeljenja upozorili na problematičnost teza peripatetičke filozofije (koje su se dotada činile neupitnima) – kad se izuzmu iz njihova izvornog zamjedbenog konteksta.

TEMELJNI POJMOVI SKALIĆEVE RASPRAVE *REVOLUTIO ALPHABETARIA*

Sažetak

U članku se analizira Skalićeva rasprava *Revolutio alphabetaria, seu perfectissima ad omnes scientias methodus* iz prvog izdanja *Enciklopedije* (Basel, 1559) koja se bitno razlikuje od teksta objavljenog pod gotovo istim naslovom u izdanju iz Kölna 1771. U tom spisu pokušava Skalić iz nekih osnovnih pojmova koristeći moguće veze između slova alfabeta izvesti sve znanstvene teze svoga vremena. To je pokušaj koji se oslanja na izvođenja Raimundusa Lullusa; postoje međutim i razlike – bar po sudu onih kojima je ta tematika još bila dobro poznata i aktualna. Skalić povezuje u jednu cjelinu filozofske pojmove koji su proizašli iz peripatetičke i novoplatoničke filozofije i teologije s terminima i pojmovima kabalističke provenijencije, ali korpus znanstvenih teza koje iz njih želi izvesti pokazuje jasno tradicionalno peripatetičko porijeklo. Čini se da je temeljni Skalićev problem osiguranje sistema apodiktičkog izvođenja, a ne rješenje pojedinih znanstvenih problema.

BASIC NOTIONS OF SKALIĆ'S TREATISE *REVOLUTIO ALPHABETARIA*

Summary

The paper analyses Skalić's treatise *Revolutio alphabetaria, seu perfectissima ad omnes scientias methodus* from the first edition of the *Encyclopaedia* (Basel, 1559) which significantly differs from the text published under a very similar title in the Cologne edition in 1771. In the treatise, Skalić aims to infer all the contemporary scientific theses from certain basic notions using possible connections among the letters of the alphabet. This attempt is based on Raymondus Lullus' deductions: nevertheless, there are certain differences – at least according to those who had

knowledge of the topic. Skalić creates a unity of philosophical notions coming from Peripatetic and Neoplatonic philosophies and theology and cabalistic terms and notions, but the body of scientific theses that he aims to infer from these clearly shows its traditional Peripatetic origins. It would seem that Skalić's main problem is to secure a system of apodictic inferences, not the solving of particular scientific issues.